

Begrebet Fordoblelse hos Søren Kierkegaard

af G. MALANTSCHUK

En vigtig Side i Søren Kierkegaards Tænkning er hans Forsøg paa at drage en klar Grænse mellem Videns og Troens Omraader. Til dette Arbejde blev Kierkegaard uden Tvivl tilskyndet af den paa hans Tid herskende Tendens til at udligne Forskellen mellem Filosofien og Teologien. Kierkegaards polemiske Indstilling mod denne Tendens fremmer hans Arbejde med at finde og opstille en Række Begrebsbestemmelser, der alle tjener det Formaal nøjagtigt at angive Forskellen mellem den humane Sfære og Kristendommen.

De mest kendte af disse Begrebsbestemmelser er det Absurdes og Forargelsens Begreb; men til denne Grænsedragning benytter Kierkegaard ogsaa Distinktionen mellem Kvantitet og Kvalitet. Et meget vigtigt Begreb, som ogsaa hører til denne Gruppe, er Begrebet Fordoblelse. I Modsætning til Begrebet det Absurde og Forargelsen indeholder Fordoblelsen en positiv Bestemmelse af det Kristelige. Det Absurde og Forargelsen angiver blot de negative Kendetegn for det Kristelige, medens Fordoblelsen indbefatter selve Bestemmelsen af den kristne Værenskategori.

I det følgende vil jeg først nærmere bestemme Indholdet af Betegnelsen Fordoblelse, derefter vil jeg anføre forskellige Synspunkter, under hvilke Kierkegaard anvender denne Bestemmelse i sit Forfatterskab.

Hvad er saa en Fordoblelse, og hvornaar finder den Sted? Fordoblelsen udtrykker efter Kierkegaard en Sammensmeltning af to forskellige Kvaliteter til en Enhed. Forsaavidt staar Fordoblelsen i nært Forhold til Kierkegaards Begreb om Syntesen, blot med den vigtige Forskel, at man gennem Udtrykket Fordoblelse stadig mindes om et Forholds Duplicitet, hvor altsaa to Forskelligheder bliver knyttet sammen. Fordoblelsen som saadan vil herefter altid blive bestemt af de to Kvaliteter, som danner Fordoblel-

sen.¹ Kierkegaard skelner derefter strengt mellem den Art af Fordoblelse, hvor begge Led ligger »indenfor Immanentsens Identitet«² og den Fordoblelse, hvis ene Led er en Transcendens. Kierkegaard kalder kun denne sidste Art af Fordoblelse for den egentlige Fordoblelse, og denne Fordoblelse tilhører Kristendommens Sfære.

Forskellen mellem disse to Arter af Fordoblelse kan bedst illustreres ved nogle konkrete Eksempler. Først har vi en »simpel Fordoblelse«³ indenfor Immanensen: En Lærer forkynder en Lære, og han reduplicerer samtidig denne Lære i sit Liv. Denne Reduplikation er en Fordoblelse, thi den indeholder to forskellige Momenter, som nu er smeltet til en Enhed, nemlig Læreren oprindelige Indstilling og Lærens Krav til ham.

En anden Form for Fordoblelse indenfor Immanensen opstaar derved, at man maa tilkende ethvert tænkt Indhold, hvis det ikke skal »være Hjernesvind«,⁴ ogsaa Værens Mulighed. Vi faar paa denne Maade en Fordoblelse, hvor Væren og Væsen som to forskellige Momenter danner en Enhed. Men da disse to Sider i saadanne Tilfælde opfattes i Abstraktionens Sprog, bliver denne Forskellighed kun til en »Tautologi«. Derfor kan ogsaa Climacus sige, at denne abstrakte Fordoblelse hæver sig selv, naar den er sat.⁵

Men Fordoblelsen som en religiøs Kategori forudsætter altsaa efter Kier-

¹ Ogsaa Udtrykket »Fordobling«, som Climacus benytter en enkelt Gang i »Philosophiske Smuler« betyder Enheden af to Momenter, men disse Momenter opfattes her mere som historiske Udviklingstrin end som et Forholds to samtidige Momenter. Climacus kalder da ogsaa Fordoblingen for »en Mulighed af Tilblivelse indenfor sin egen Tilblivelse«. S. V. IV, 240. (Søren Kierkegaards Samlede Værker citeres efter 1. Udg.)

² Pap. VII₂ B 235, S. 143 f.; S. V. XI, 100 f.

³ Som Note 2.

⁴ S. V. XII, 189.

⁵ S. V. VII, 158 f. For Fuldstændighedens Skyld maa her ogsaa nævnes Kierkegaards Omtale af den Væren, som Retoriken skulde frembringe, og som altsaa ogsaa ligger indenfor Immanensen og kommer ind under Betegnelsen »simpel Fordoblelse«. Kierkegaard hævder nemlig, at det »hele Spørgsmaal om Væren og Ikke-Væren, som slet ikke findes i den aristoteliske Philosophie«, henlægges af Aristoteles til hans Retorik. Med denne Forstaaelse af Væren hos Aristoteles tilkendegiver Kierkegaard, at Abstraktionens Væren staar lavere end Eksistensens Væren. Interessant er det ogsaa, at Kierkegaard var meget optaget af den Tanke, at benytte Aristoteles Retorik som Forbillede for »den christelige Talekunst«. Denne Kierkegaards Interesse for Retoriken er ganske forstaaelig, naar man betænker, at saavel Retoriken som »den christelige Talekunst«, hver indenfor sin Sfære, skulde vejlede til en Handling, og dermed til en Fordoblelse. Se hertil VI A 1 med Henvisninger og fra de senere Optegnelser X₂ A 354 og X₄ A 525.

kegaards Opfattelse en Transcendens. Ved Forholdet til denne Transcendens faar Fordobleselsen et Moment, som aldrig kan blive kommensurabelt for Tænkningen. Dermed kommer vi udenfor Immanensens Sfære.⁶ I denne Fordobleselse vil Fordobleselsens to Sider altsaa staa til hinanden som absolute Modsætninger.

Forskellen mellem Fordobleselsen indenfor Immanensen og Fordobleselsen, som indeholder et transcendent Moment, er selve Forskellen mellem en filosofisk Opfattelse af Væren og den kristne Opfattelse. Kun med Hensyn til den sidste kan man sige, at der indenfor denne sker noget væsentligt eller, at der her gives en »Vordelse«.

Efter denne Bestemmelse af Fordobleselsen vil vi se nærmere paa, hvordan Kierkegaard anvender den i sit Forfatterskab.

Det er meget betegnende, at Kierkegaard gennem sit Pseudonym Victor Eremita allerede i den første Sætning af »Enten–Eller« protesterer mod Tilstrækkeligheden af en blot filosofisk opfattet Væren. Hegels Sætning, at »det Udvotes er det Indvotes, det Indvotes det Udvotes«,⁷ udelukker al Transcendens. Gennem denne Sætning tilkendegives nemlig, at der ikke findes et Omraade, som ikke er kommensurabel for Tænkningen. Ved at protestere mod denne Paastand forberedes Muligheden for en anden Art af Væren og dermed for Fordobleselsen i egentlig Forstand.

Om Virkeligheden af en saadan Fordobleselse taler derefter Assessor Wilhelm. Assessoren siger: »Selv det ringeste Individ har saaledes en Dobbelt-Existent. Ogsaa han har en Historie, og denne er ikke blot et Produkt af hans egne frie Handlinger. Den indvotes Gjerning derimod tilhører ham selv og skal i al Evighed tilhøre ham; den kan Historien eller Verdenshistorien ikke tage fra ham, den følger ham enten til Glæde eller til Bedrøvelse.«⁸ Med denne Paastand beskriver Assessor Wilhelm en Fordobleselse i egentlig Forstand, uden at Ordet Fordobleselse nævnes.

⁶ I Pap. VII₂ B 235, S. 145 f. siges der: »al Tænkning ligger og er og aander i Immanensen«. Smlg. S. V. XI. 102.

⁷ S. V. I, S. V. Stedet hos Hegel findes i Bd. IV, S. 657 i »Sämtliche Werke« herausg. von Hermann Glockner. Smlg. ogsaa Hegels Udtalelse i Bd. VIII, S. 313 i samme Udgave: »Das Aeussere ist daher *vors Erste derselbe Inhalt* als das Innere. Was innerlich ist, ist auch äusserlich vorhanden und umgekehrt; die Erscheinung zeigt nichts, was nicht im Wesen ist, und im Wesen ist nichts, was nicht manifestirt ist.«

⁸ S. V. II, 159.

Selve Udtrykket Fordoblelse er af senere Dato. Muligvis er Kierkegaard stødt paa dette Udtryk ved Læsningen af Arnold Ruge's Anmeldelse af Ludwig Feuerbach's »Das Wesen des Christenthums«. ⁹ Ruge roser her Feuerbach for, at denne mere konsekvent end Hegel har gennemført den Opfattelse, at der ikke gives noget transcendent uden at det gaar helt op i Immanensen. Men dette betyder i Kierkegaards Terminologi Benægtelse af al Transcendens.

Ruge er ogsaa ganske klar over, at Kristendommen forudsætter en Transcendens, som ikke gaar op i Immanensen. Efter Ruges Opfattelse skaber denne kristne Transcendens »die Verdoppelung«. ¹⁰ Feuerbach har saa efter Ruge's Opfattelse mere konsekvent end Hegel tilintetgjort den kristne Opfattelse af Fordoblelsen. Det er sandsynligt, at Kierkegaard, som har læst Ruge's Anmeldelse i 1844, blev opmærksom paa Ordet Fordoblelse og var glad for, at en Modstander saa godt kunne angive Forskellen mellem Hedenskabets og Kristendommens Opfattelse af Væren.

Udtrykket Fordoblelse hører derefter til Betegnelsen af den nye Virkelighed, som Kristendommen bringer med sig. Det hører først og fremmest hjemme i Kierkegaards opbyggelige Litteratur, nærmere betegnet den Art af den opbyggelige Litteratur, som er udover Immanensens Kategorier, ¹¹ altsaa i Kierkegaards centrale kristelige Værker.

Klarest ser man Fordoblelsen i sin Funktion i »Kjerlighedens Gjerninger«. Naar Evighedens »Du skal«, som er at forstaa som kommende fra en Transcendens, realiseres i Timeligheden, giver det en Fordoblelse. En kristen Kærlighedsgerning er en saadan Fordoblelse. Paa et Sted i »Kjerlighedens Gjerninger« giver Kierkegaard en meget enkel og klar Bestemmelse af Fordoblelsen. Han siger der: »En timelig Gjenstand kan have mange forskjel-

⁹ Anekdoten zur neuesten deutschen Philosophie und Publicistik. Herausg. von Arnold Ruge, Zürich u. Winterthur 1843. Bd. II, S. 3-61.

¹⁰ I den under Note 9 anførte Bog, Bd. II, S. 27 f., siges bl. a.: »Feuerbach zerstört nun den Schein, sowohl den feineren der Speculation, als auch den gröberen der Theologie, indem er den Ursprung des religiösen Scheins nachweist; denn der religiöse Schein, die Verdoppelung des Wesens ist es, was der Theologie oder der Dogmatik sowohl ihr Princip als ihren Inhalt gibt . . .«. Feuerbach selv bruger for at karakterisere den Virkelighed, som Kristendommen forudsætter, Adjektivet »gedoppeltes« og Substantivet »Duplicität«. (Das Wesen des Christenthums, Lpz. 1841. S. 308 og 312).

¹¹ S. V. VII, 216 f. og 229 f.

lige Egenskaber, kan i en vis Forstand siges at have dem paa eengang, forsaavidt den i disse bestemte Egenskaber er hvad den er. Men Fordoblelse i sig selv har en timelig Gjenstand aldrig; som det Timelige forsvinder i Tiden, saa er det ogsaa blot i Egenskaberne. Naar derimod det Evige er i et Menneske, saa fordobler dette Evige sig saaledes i ham, at det, hvert Øieblik det er i ham, er paa en dobbelt Maade i ham: i Retningen ud efter, og i Retningen ind efter tilbage i sig selv, men saaledes, at dette er Eet og det Samme; thi ellers er det ikke Fordoblelse. Det Evige er ikke blot i sine Egenskaber, men er i sig selv i sine Egenskaber, det har ikke blot Egenskaberne, men er i sig selv, idet det har Egenskaberne.«¹²

Forskellen mellem den Realitet, som Filosofien beskæftiger sig med, og den kristne Realitet træder her yderst klart frem. Kierkegaard forenkler her meget de to modsatte Opfattelser, Filosofiens og Troens, og viser, at uden Transcendens er Tingene kun til i deres Egenskaber. Alt, hvad Tingene indeholder, giver sig altsaa til Kende i det Udvotes, i »Egnskaberne«, og er af transitorisk Art. Kun Kærlighedens Fordoblelse, som er en ny Realitet, har Bestandighed i sig.

Som Fordoblelsen har Kærligheden to Sider, som er smeltet sammen, og dog er disse Sider helt forskellige. Fordoblelsens udvotes Side er vendt mod Verden og kan bestemmes kvantitativt, medens den indvotes Side, der som Kvalitet er inkommensurabel for alle Beregninger, kun kan naas ved Troens Spring.

Saaledes, som Fordoblelsen er fremstillet i Kjerlighedens Gjerninger«, er den et uopnaeligt Ideal, da den forudsætter, at et Menneske kan fuldkommengøre Kærlighedsbudet og fuldbyrde en Sammensmeltning af de to helt modsatte Kvaliteter. I sin fuldkomne Form er Fordoblelsen kun virkeliggjort af den, som selv er den nye Realitet.

Først ved Fordoblelsen bliver Mennesket til et »Selv«, men Vejen dertil gaar gennem Afgørelsen og Valget. Saaledes taler ogsaa Anti-Climacus om, at da Selvet er en Fordoblelse, kan det kun gennem Valget drages af Sandheden. Ting, som ikke er sammensat drages uden Valg: »Magneten drager Jernet til sig; men Jernet er intet Selv, derfor er i dette Forhold det at drage til sig et Enkelt. Men et Selv er en Fordoblelse, er Frihed; derfor betyder

¹² S. V. IX, 267; se ogsaa S. V. X, 45.

i dette Forhold det i Sandhed at drage til sig at sætte et Valg. For Jernet, naar det drages, er der intet og kan der ikke være Tale om noget Valg«. ¹³

Fordoblelsen kræver en Underordning af den ene Side af Fordoblelsen under den anden (det Timelige skal helt underordnes det Evige). Dette udtrykker Kierkegaard særlig klart i følgende Udtalelse: »Alt det Christelige er nemlig en Fordoblelse, eller enhver Bestemmelse af det Christelige er først sit Modsatte, hvorimod blot menneskeligt eller verdsligt Et kun er ligefrem hvad det er. En Aand, der gjør levende, er saaledes, blot menneskeligt, en levendegjørende Aand, ikke videre; christeligt er den først den Aand, som døder, som lærer at afdøe. Opløftelse er, blot menneskeligt, Opløftelse, ikke videre; christeligt er den først Ydmygelse.« ¹⁴ Her angives dermed ogsaa klart Forskellen mellem den egentlige Fordoblelse og den Fordoblelse, Kierkegaard benævner en »simpl Fordoblelse«. ¹⁵

Vanskeligheden ved at danne og fastholde en Fordoblelse bestaar deri, at Fordoblelsens to Kvaliteter staar i real Modsætning til hinanden, hvorved der altid vil opstaa et Spændingsforhold mellem dem. Og efter Kierkegaards Opfattelse er det netop noget af det vanskeligste at kunne bære den Spænding, som de to Momenter af Fordoblelsen skaber, NB naar de reelt er samtidig til Stede, hvad jo en Fordoblelse forudsætter. Allerede Climacus taler om, hvor vanskeligt det er »paa eengang at være sønderknuust og sorgløs« ¹⁶ osv.

Den senere Kierkegaard fremhæver stærkt dette at kunne bære denne Spænding, som Fordoblelsen bringer med sig, som Tegn paa sand Kristendom. Derom udtaler han sig i sine Dagbøger ¹⁷ og kommer ogsaa med en Udtalelse desangaaende under selve Kirkekampen. Der siger han: »Aands-Mennesket er deri forskjelligt fra os Mennesker, at han er, om jeg saa tør sige, saa svært bygget, at han kan bære en Fordoblelse i sig; vi Mennesker ere i Sammenligning hermed som Bindingsværk i Sammenligning med

¹³ S. V. XII, 149.

¹⁴ S. V. XII, 381.

¹⁵ Det er værd at lægge Mærke til, at Kierkegaard heller ikke regner den umiddelbart Troende som hørende under den egentlige Fordoblelse. Se Pap. X₂ A 592: »Den umiddelbart Troende er som umiddelbar ikke sammensat, kan ikke have en Fordoblelse i sig, ikke rumme den«.

¹⁶ S. V. VII, 307 f.

¹⁷ Pap. XI₂ A 65, XI₂ A 267.

Grundmuur, saa løst og svagt bygte, at vi ikke kunne bære en Fordoblelse. Men til en Fordoblelse forholder just det nye Testamentes Christendom sig.

Aands-Mennesket kan bære en Fordoblelse i sig, han kan med sin Forstand fastholde, at Noget er mod Forstanden og saa dog ville det; han kan med sin Forstand fastholde, at Noget er til Forargelse og saa dog ville det; at Noget, menneskelig talt, gjør ham ulykkelig og saa dog ville det o.s.f. Men just saaledes er det nye Testamentes Christendom sat sammen.«¹⁸

Men Fordoblelsen kan ogsaa helt udeblive. Dette sker, naar et af Fordoblelsens to Momenter mangler. I »Sygdommen til Døden« beskrives netop saadanne Forhold, hvor det ikke kommer til Sammensmeltning af de to modsatte Kvaliteter, af det Timelige og det Evige. Fortvivlelsen og derefter Forargelsen er Udtryk for, at Fordoblelsen mangler.

Som det blev paaapeget før, kan man indenfor Timelighedens Omraade ikke tale om Muligheden af den egentlige Fordoblelse, fordi Fordoblelsens Modsætninger er af relativ Art og ligger indenfor Immanensen.

Men, som vi har set, heller ikke Evigheden opfattet som en Abstraktion giver en Fordoblelse; denne Abstraktion bliver kun til en »Tautologi«. Først naar det Evige melder sig med sine Krav i Forhold til det Timelige, kan en Fordoblelse finde Sted.

Her maa man dog være klar over, hvordan dette Evige med sine Krav er at forstaa. Er disse Krav kun Udtryk for en i Mennesket selv iboende Idealitet og Lovmæssighed og kan Mennesket selv virkeliggøre disse Krav? Eller henføres disse Krav til en transcendent Magt saavel med Hensyn til deres Oprindelse som ogsaa med Hensyn til Muligheden af at opfylde dem.

I det første Tilfælde vil Mennesket selv forsøge at skabe en Fordoblelse. Maaske er det netop for at fremhæve, at det er Selvet, som ved egne Anstrengelser prøver at danne Fordoblelsen, at Kierkegaard fortrinsvis kalder denne Fordoblelse for Selvfordoblelse.¹⁹

I »Sygdommen til Døden« anføres et udførligt Eksempel paa denne Selvfordoblelse. Om Selvet, som forsøger sig i Selvfordoblelse, siges der bl. a.: »Det erkjender ingen Magt over sig, derfor mangler det i sidste Grund Alvor, og kan kun fremkogle et Skin af Alvor, naar det selv skjøn-

¹⁸ S. V. XIV, 196.

¹⁹ Pap. X₂ A 116, X₂ A 396, X₃ A 670.

ker sine Experimenter sin allerhøieste Opmærksomhed. . . Thi om endog dette Selv ikke gaaer saavidt i Fortvivelse, at det bliver en experimenteret Gud: intet afledet Selv kan dog ved at see paa sig selv give sig selv mere end det selv er; det bliver dog Selvet først og sidst, i Selvfordoblelsen bliver det dog til hverken Mere eller Mindre end Selvet.«²⁰

Et mere konkret Eksempel paa Selvfordoblelse finder Kierkegaard i Kants Opstilling af Moralloven, som Mennesket derefter tror selv at kunne opfylde. Jeg anfører et Stykke af en Dagbogsoptegnelse derom: »Virkelig Selvfordoblelse uden et Tredie, der staaer udenfor og tvinger, er en Umulighed, og gjør al saadan Existeren til en Illusion eller til en Experimenteren.

Kant meente at Mennesket var sig selv sin Lov (autonomie) ∴ selv bindende «sig» under den Lov, han selv gav sig. Derved er egentlig i dybere Forstand sat: Lovløshed eller Experimenteren. Dette bliver lige saa lidet streng Alvor, som det bliver kraftige Slag, dem Sancho Pansa anbringer egenhændig paa sin egen Bag. Det er umuligt at jeg i A kan være «virkelig» strengere end jeg i B er eller ønsker mig selv at være. Tvang maa der til, hvis det skal blive Alvor. Naar intet høiere Bindende er end jeg selv, og jeg skal binde mig selv, hvorfra skulde jeg da som A den Bindende faae den Strenghed, jeg ikke har som B, den, der skal bindes, naar dog A og B er det samme Selv.«²¹

Man ser her ganske klart, at for Kierkegaard er den egentlige Fordoblelse kun mulig ved Forholdet til en Transcendent, som er souveræn over Mennesket og ved Kærlighed kan »tvinge« et Menneske. Dette er en yderligere Bekræftelse paa, at Kierkegaard overalt, hvor han taler om en »virkelig« Fordoblelse, mener, at denne Fordoblelse kun er mulig ved Gudsforholdet.

²⁰ S. V. XI, 180.

²¹ Pap. X₂ A 396. Kierkegaards Omtale af Kant sigter til Tankerne i Kants: »Kritik der praktischen Vernunft«. Sandsynligvis tænker Kierkegaard her særlig paa følgende Udtalelse af Kant: »Die *Autonomie* des Willens ist das alleinige Princip aller moralischen Gesetze und der ihnen gemässen Pflichten: Alle *Heteronomie* der Willkühr gründet dagegen nicht allein gar keine Verbindlichkeit, sondern ist vielmehr dem Princip derselben und der Sittlichkeit des Willens entgegen.« (Se iøvrigt Henvisningen til Kant i Pap. X₂ A 396 ved Udgiverne af Papirerne.)

Det var altsaa det Transcendente, som var Udgangspunktet og Grundlaget for Fordoblelsen. Dette kan maaske forklare, hvorfor Kierkegaard i de seneste Dagbogsoptegnelser, hvor han mere frimodig begynder at anstille Overvejelser om Guds Væsen, kommer til at hævde, at ogsaa i Guds Realitet findes en Fordoblelse. Kierkegaard benytter Udtrykket Fordoblelse med Henblik paa Gud ud fra to Synsvinkler.

Til det første Synspunkt om Gud som Fordoblelse føres Kierkegaard ved Spørgsmaalet om det kristne Menneskes Lidelse i Verden. For Kierkegaard staar det fast, at Lidelsen hører væsentlig til i en Kristens Liv. Men hvem sender denne Lidelse? Kierkegaard mener, at i saadanne Tilfælde »hidrører Lidelsen fra Gud«. ²² Ja, selv naar Lidelsen kommer »fra Individet selv«, er den kun at forklare som »Reaktionerne« fra »hans Sjels Dyb« ²³ mod de Krav, Gud stiller til En, saa det bliver Gudsforholdet, der giver Lidelsen. Derimod at paastaa, at disse Lidelser stammer fra »Satan«, er at indrømme Djævelen for stor Magt »lige over for Gud«. Kierkegaard polemiserer derfor mod denne Opfattelse, som han mener, ogsaa var Luthers. ²⁴ For selv at klare Problemet hævder Kierkegaard, at Guds Væsen er en Fordoblelse, altsaa en Enhed af to Sider, af Mildhed og Strenghed, hvoraf Mennesket kun vil se den ene Side. ²⁵ Kierkegaard forklarer det nærmere saadan: »Det med at den Christne maa lide kommer ikke fra Djævelen. Og just her begynder de høieste Aands-Anstrengelser i Forhold til det Christelige – at Lidelsen kommer fra Gud. Naar et Menneske skal tænke sig et Væsen som idel Kjerlighed saa er dette for hans Hoved og for hans Sjel den frygteligste Anstrengelse, at denne Kjerlighed skulde i een Forstand være som Grusomhed. See denne Fordoblelse har Mennesket ikke kunnet bære, saa har man deelt saaledes: Gud er Kjerlighed – fra ham kommer alt Godt og ikkun godt; alt det Onde, alle Plager o:s:v: er fra Djævelen. Anderledes kunde man ikke fastholde at Gud er Kjerlighed, høiest da, at der fra ham dog kom Straf over Ens Synder.« ²⁶

²² Pap. XI₂ A 130.

²³ Pap. XI₂ A 132.

²⁴ Pap. X₄ A 487, XI₂ A 130.

²⁵ Se nærmere om en parallel Tanke med Hensyn til Kristus i S. V. XII, 181 f.

²⁶ Pap. XI₂ A 130, S. 141 f.

Men Kierkegaard benytter ogsaa fra en anden Synsvinkel Ordet Fordoblelse om Gud, som han i dette Tilfælde, forstaaeligt nok, benævner en »uendelig Fordoblelse«. Med denne sidste Benævnelse vil Kierkegaard give Udtryk for den Opfattelse, at kun Gud har ubegrænset Overblik og Magt over sin egen Subjektivitet; der findes intet dunkelt hos Gud. Med Hensyn til Mennesket er der sat en Grænse for saavel det at vinde Viden over sig selv som ogsaa for det at føre denne Viden ud i Handling. Disse Forhold præciserer Kierkegaard paa følgende Maade: »Gud er uendelig Fordoblelse, det kan naturligviis intet Menneske være, han kan hverken ganske blive sig selv saaledes overlegen, at han fuldkommen forholder sig objektivt til sig selv, ei heller blive saaledes subjektiv, at han ganske kan fuldkomme hvad han i objektiv Overlegenhed over sig selv har forstaaet sig selv betræffende, han kan ikke ubetinget, fuldkomment objektivt see sig selv, og kunde han det, kan han ikke ubetinget subjektivt gjengive dette Syn af sig selv.«²⁷

Til Slut vil jeg berøre en Art Fordoblelse i Kierkegaards Tænkning, som hører sammen med hans Meddelelseskunst. Da der hos Kierkegaard er en stor Korrelation mellem et Indhold og dets Udtryksmidler, er det ikke underligt, at Kierkegaard bruger ogsaa Fordoblesens Struktur som Forbillede i Forfatterskabets Meddelelseskunst.²⁸ Denne Art Fordoblelse kalder han en »dialektisk Fordoblelse«.

Denne dialektiske Fordoblelse giver hele hans Forfatterskab et Præg af »Tvetydigheden eller Dupliciteten«.²⁹ Om denne Kunst at danne en dialektisk Fordoblelse siger Anti-Climacus: »Kunsten bestaaer saa netop i, at gjøre sig selv, Meddeleren, til Ingen, reent objektiv, og saa uafbrudt at sætte kvalitative Modætninger i Eenhed. Dette er hvad nogle Pseudonymer pleie at kalde Meddelelsens Dobbelt-Reflexion. Det er f. Ex. indirekte Meddelelse: at sætte Spøg og Alvor saaledes sammen, at Sammensætningen er en dialektisk Knude – og saa selv at være Ingen. Vil Nogen

²⁷ Pap. XI₂ A 97.

²⁸ Dermed er selvfølgelig kun Hovedprincippet for Kierkegaards Meddelelseskunst angivet. Om de enkelte Værkers literære Struktur kan man læse i Prof. F. J. Billeskov Jansens grundige Bog: Studier i Søren Kierkegaards litterære Kunst. Kbh. 1952.

²⁹ S. V. XIII, 521.

have med den Art Meddelelse at gjøre, maa han ved sig selv løse Knuden.«³⁰

Man ser her, at ligesom selve Fordobelsen er Udtryk for en Spænding mellem Forholdets to Sider, skaber ogsaa den dialektiske Fordobelse »den dialektiske Spænding og Knude«.³¹

³⁰ S. V. XII, 124.

³¹ S. V. XIII, 525; S. V. XII, 133. Specielle Eksempler paa den dialektiske Fordobelse anfører Kierkegaard i Pap. XI₂ A 192, S. 208.